

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԻՐԱՎԱԲԱՆՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆ

ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՎ

ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Թիվ 3(49)

2010 թ.

Գլխավոր խմբագիր՝
Լևոն Օհանյան

Հիմնադիր և հրատարակիչ՝
ՀՀ իրավաբանների միություն

Խմբագրական խորհուրդ

Խմբագրության հասցեն՝
ՀՀ, 0025 Երևան,
Ալեք Մանուկյան 1, ԵՊՀ
իրավաբանական ֆակուլտետ:
Հեռ. 55-77-92

Սամվել Դիլբանդյան -

գլխավոր խմբագրի տեղակալ

Դավիթ Մելքոնյան -

պատասխանատու քարտուղար

Գևորգ Դանիելյան

Գագիկ Համբարձումյան

Արթուր Վաղարշյան

Սերգեյ Առաքելյան

Վիգեն Քոչարյան

*Խմբագրությունը կարող է
հրապարակել նյութեր՝ համաձայն
չլինելով հեղինակների
տեսակետներին:
10 համակարգչային էջից ավելի
չպատվիրված նյութերը չեն
ընդունվում:*

Դասիչ՝ 77771
Տպագրական 7 մամուլ
Գրանցման թիվը՝ 798
Տպաքանակը՝ 500
Գինը՝ պայմանագրային
Հանձնված է շարվածքի
1.10.2010
Հանձնված է տպագրության
27.11.2010

СОЮЗ ЮРИСТОВ
РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

**ГОСУДАРСТВО
И
ПРАВО**

Номер 3 (49)
2010 г.

Главный редактор:
Левон Оганян

Учредитель и издатель:
Союз Юристов РА

Редакционный совет

Самвел Дилбандян -
зам. главного редактора
Давид Мелконян -
ответственный секретарь
Геворг Даниелян
Гагик Амбарцумян
Артур Вагаршян
Сергей Аракелян
Виген Кочарян

Адрес редакции:
РА, 0025 Ереван,
ул. Алека Манукяна 1,
юридический факультет ЕГУ.
Тел.: 55-77-92

7 усл. печ. л.
Тираж: 500
Сдано в набор 1.10.2010
Подписано к печати 27.11.2010

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԳԻՏԱԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԿՈՆՅԵՐԱՆՍ

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ..... 4

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Տարիել Բարսեղյան

ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ԴԵՐԸ ԳՈՐԾԱՐԱՐԱԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ
ՄԵԽԱՆԻՉՄՈՒՄ7

Տաթևիկ Դավթյան

ՀՀ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՄԲ ԸՍՏ ՕՐԵՆՔԻ ԺԱՌԱՆԳՄԱՆ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԻ ՇՈՒՐՋ17

Լիպարիտ Դրժեյան

ՖՐԱՆՀԱՅՁԻՆԳԻ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐԸ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԵՐԻ
ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ.....29

Արսեն Թավադյան

ՄԵՆԱՇՆՈՐՐԱՅԻՆ ԵՎ ԳԵՐԻՇԽՈՂ ԴԻՐՔԻ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄՆ ԸՍՏ «ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ
ՄՐՑԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՀՀ ՕՐԵՆՔԻ.....40

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Արմեն Նիկողոսյան

ՀԱՐԿԱՅԻՆ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ48

Միսակ Մարկոսյան

ԲԼԱՆԿԵՏԱՅԻՆ ԴԻՄՊՈԶԻՑԻԱՆԵՐՈՎ ՆԿԱՐԱԳՐՎՈՂ ԱՐԱՐՔՆԵՐԻ
ՔՐԵԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ԵՎ ԱՊԱՔՐԵԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐ54

Տիգրան Ներսիսյան

«ԱՎԱԶԱԿՈՒԹՅՈՒՆ» ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆ ԸՍՏ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՅԱՆ ԵՐԿՐՆԵՐԻ ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ62

Կարո Բրուտյան

ՋՈՐԱՄԱՍՆ ԻՆՔՆԱԿԱՄ ԹՈՂՆԵԼՈՒ ԵՎ ԴԱՍԱԼՔՈՒԹՅԱՆՀԱՆՑԱԿԱԶՄԵՐԻ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ.....70

ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Արսեն Մարտիրոսյան

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼԻ՝ ՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ԿԱՄ ԴԱՏԻՑ ԹԱՔՆՎԵԼՈՒ ԿԱՄ ԱՅԼ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐՈՎ ՆՐԱ
ԳՏՆՎԵԼՈՒ ՎԱՅՐԸ ՊԱՐԶՎԱԾ ՉԼԻՆԵԼՈՒ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔԸ՝ ՈՐՊԵՍ ՔՐԵԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻ
ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՍԵՑՄԱՆ ՀԻՄՔ.....79

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Արման Սարգսյան

ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԿՈՂՄԻՑ ԵՐՐՈՐԴ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՆ ԱՌԱՋԱՐԿՎՈՂ
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԶԱՅՆԱԳՐԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ.....88

Գոռ Թորոսյան

ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՐՉԵՑՈՒՄԸ (ՄՈՏԱՐԿՈՒՄԸ) ՈՐՊԵՍ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ
ՋԱՐԳԱՑՄԱՆ ՉԵՎ.....98

ԱճՈՎ Գալոսյան

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՄՈՏԱՐԿՄԱՆ ԱՍՊԵԿՏՆԵՐԸ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ
ԱՐՏԱՔԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ.....110

ՀՀ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՄ ԸՍՏ ՕՐԵՆՔԻ ԺԱՌԱՆԳՄԱՆ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱԳԱՐՑԵՐԻ ՇՈՒՐՋ

Տաթևիկ ԴԱՎԹՅԱՆ

ԵՊՀ քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի
ասիստենտ, իրավ. գիտ. թեկնածու

Վերջին շրջանում ՀՀ դատական և իրավակիրառ պրակտիկայում լայն քննարկումների առարկա է դարձել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1217-րդ հոդվածը, որը վերաբերում է ըստ օրենքի ժառանգման երկրորդ հերթի ժառանգների կազմին: Դրանում ներառված են ժառանգատուի միայն **հարազատ** քույրերն ու եղբայրները, իսկ **ոչ հարազատ (համահայր և համամայր)** քույրերն ու եղբայրները դուրս են թողնված տվյալ հերթից, ինչն էլ ոլորտի մասնագետների միջև առաջացրել է քննարկվող հոդվածի սահմանափակող բնույթի վերաբերյալ տարածայնություններ:

ՀՀ Ազգային ժողովում նախաձեռնվում է օրենսդրական փոփոխությունների միջոցով նշված հոդվածից հանել «հարազատ» բառը: Համարվում է, որ դա միանշանակ սահմանափակում է: ՀՀ Սահմանադրական դատարանում միաժամանակ վիճարկվում է նշված հոդվածի սահմանադրականությունը, և Սահմանադրական դատարանը պետք է իր վերաբերմունքն արտահայտի այն հարցադրման կապակցությամբ, թե ժառանգման իրավահարաբերությունների առումով որքանով է իրավաչափ համահայր կամ համամայր քույրերին և եղբայրներին դուրս թողնելը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 72-րդ գլխի կարգավորման շրջանակներից:

ՀՀ Սահմանադրական դատարանի հարցադրումն ավելի լայն է և վերաբերում է ոչ միայն կոնկրետ 1217 հոդվածից, այլև ոչ հարազատ քույրերին ու եղբայրներին ըստ օրենքի ժառանգների շրջանակից դուրս ընդհանրապես թողնելուն:

Առաջին հայացքից պարզ թվացող այդ հարցադրումն այնքան էլ միանշանակ չէ:

Իրականում խնդիրն ավելի խորն է և վերաբերում է ոչ միայն ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1217 հոդվածին, այլև ժառանգման իրավունքի ողջ ինստիտուտի, դրա իրավական կարգավորման՝ պետության որդեգրած քաղաքականության սկզբունքների և ժառանգման իրավունքի դոկտրինայում ընդունված մոտեցումների, ինչպես նաև ժառանգման ոլորտում հայ ազգային ավանդույթների ու սովորույթների հաշվառմանը:

Ժառանգման իրավունքի դոկտրինայում ընդունված է, որ ժառանգման հարաբերությունների իրավական կարգավորումն ավանդաբար հիմնվում է երկու հիմնարար սկզբունքների վրա, այն է՝ **կտակի ազատությունը և ժառանգատուի ընտանիքի շահերի պաշտպանությունը**: Այսինքն՝ մահվան դեպքում իր գույքը տնօրինելու սեփականատիրոջ՝ ժառանգատուի ազատությունը սահմանափակվում է՝ ի շահ ժառանգատուի ընտանիքի: Ըստ օրենքի՝ ժառանգման կանոններ սահմանելիս ազգային իրավական համակարգերն ավանդաբար դեկավարվում են **ժառանգատուի ենթադրյալ կամքով**՝ ժառանգներ համարելով այն անձանց, որոնց ժառանգատուն կթողներ իր գույքը, եթե կտակ կազմեր: Բայց քանի որ հնարավոր են դեպքեր, երբ ժառանգատուի գույքը, երբ կտակ չի կազմվում, կարող է անցնել բոլորովին օտար, երբեմն նրան ոչ հայտնի հեռավոր ազգականների, ըստ օրենքի ժառանգունը, որպես կանոն, ապահովվում է ավանդական ընտանիքի շահերը՝ հիմնվելով տվյալ հասարակության համար առավել բնութագրական և տարածված ընտանեկան հարաբերությունների ներքին կազմակերպման վրա:

Միևնույն ժամանակ, ժառանգման հարաբերություններին մասնակցելու շահագրգռվածություն ունի նաև պետությունը, որը, ելնելով իր տնտեսական, քաղա-

ՔԱՂԱՔԱՑԻՎԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

քական, ֆիսկալ և այլ շահերից, ձգտում է ձեռք բերել ժառանգվող գույքի որոշակի մասը՝ կամ որպես անժառանգ մնացած գույք (մասնավորապես ընդլայնելով գույքը անժառանգ մնալու դեպքերը՝ ի հաշիվ ըստ օրենքի ժառանգների շրջանակի նեղացման), կամ որպես ժառանգվող գույքից զանձվող հարկ³:

Այստեղից հետևում է, որ անձի մահից հետո նրան պատկանող գույքի հետագա ճակատագրի հարցն ունի ոչ միայն անձնական, այլև հասարակական կարևոր նշանակություն⁴: Ուստի, ժառանգման իրավունքը ցիվիլիստիկայի այն ինստիտուտն է, որտեղ առավելապես հակադրվում են **հանրային և մասնավոր շահերը**:

Բացի այդ, ժառանգման իրավունքին բնորոշ է նաև այն կարևոր առանձնահատկությունը, որ այն անմիջականորեն հիմնված է տվյալ հասարակության ընտանեկան կազմակերպման՝ դարերով ձևավորված **ազգային և բարոյական ավանդույթների** վրա: Այդ է պատճառը նաև, որ ժառանգման հարցերում հանրային և մասնավոր սկզբունքները տարբեր երկրների ազգային իրավական համակարգերում տարբեր կերպ են հարաբերակցվում, ավելին՝ այդ հարաբերակցությունը ժամանակ առ ժամանակ փոփոխվում է՝ կախված քաղաքական, իրավական, գաղափարական, արժեքային և այլ գործոններից⁵:

Իրավունքի դոկտրինայում ընդունված այս մոտեցումներն իրենց արտահայտությունն են գտնում պոզիտիվ օրենսդրության մեջ, ինչը հնարավորություն է տալիս անմիջական պատկերացում կազմելու տվյալ երկրի օրենսդրությամբ ընթացող ներկա և ապագա գործընթացների մասին:

Ահա այս պրիզմայով է պետք հարցին մոտենալ և վերլուծել ՀՀ գործող քաղաքացիական օրենսդրության ըստ օրենքի ժառանգման կանոնները, այսինքն՝ պարզել, թե ՀՀ օրենսդիրը ինչ սկզբունքներ է դրել

այդ հարաբերությունների իրավական կարգավորման հիմքում, ինչպես են դրանցում հարաբերակցվում հանրային և մասնավոր հիմունքները, ինչ խնդիրներ է լուծում դրանով պետությունը, և, վերջապես, ներկայիս օրենսդրական կարգավորումը որքանով է հաշվի առնում հայ ժառանգման իրավունքի պատմական զարգացումները, ձևավորված ավանդույթներն ու սովորույթները:

Հայաստանում ժառանգման իրավունքի հարցերը մասնավոր-իրավական շրջանառության մեջ զբաղեցրել են առաջնային դիրք, քանի որ դրանք պայմանավորված են եղել ոչ միայն կոնկրետ անձի, այլև կարևոր պետական շահերով, ինչի ուժով հայ սովորույթային իրավունքը և հայ իրավունքի հուշարձանները դրանք մանրամասն կարգավորել են: Ժառանգման հարցերն անմիջականորեն պայմանավորված են եղել երկրի տնտեսական և քաղաքական անվտանգությամբ և այդ պատճառով չէին կարող դիտարկվել բացառապես ժառանգի և ժառանգատուի շահերից: Բավական է հիշել հռոմեական կայսր Հուստինիանոսի իրավական ռեֆորմները Հայաստանի ժառանգման իրավունքի բնագավառում, որոնց միջոցով հռոմեական կայսրը փորձում էր տարածաշրջանում լուծել կարևոր քաղաքական հարցեր⁶:

Հին Հայաստանում ժառանգման հարաբերությունների կարգավորումն ուղղակիորեն պայմանավորված է եղել հիշյալ ժամանակաշրջանում հայ նահապետական ընտանիքի բնույթով: Վերջինս համարվում էր ժխային և տոհմական գույքի կուլեկտիվ սեփականատերը: Միայն ընտանիքի գլուխն էր համարվում այդ գույքի լիիրավ տնօրինողը: Գույքը համարվում էր անբաժան և փոխանցվում էր սերնդից սերունդ ընտանիքի բոլոր ժառանգներին: Հետևաբար, հայ սովորույթային իրավունքին օտար էր ժառանգման հասկացությունը՝ դրա լիարժեք իմաստով, ուստիև գոյություն ունեցող նահապետական ընտանիքի պայմաններում ժառանգման իրավունքը

դանդաղ էր զարգանում: Սակայն աստիճանաբար ամրապնդվում էին անհատական ընտանիքները, և ընտանիքի ընդհանուր սեփականությունը սկսում էին բաժանել ժառանգների միջև:

Վաղ ֆեոդալիզմի ժամանակաշրջանի հայ իրավունքի հուշարձաններում ժառանգման հարցերը գերթե չէին շոշափվում. դրանք հիմնականում կարգավորվել են հայ սովորությանի իրավունքով:

Նշենք, որ մինչև հայերի քրիստոնեություն ընդունումը, երբ Հայաստանում ընդունված էին մերձավոր ազգականների միջև ամուսնությունները, կանայք⁷ ժառանգել են տղամարդկանց հավասար իրավունքով և ամուսնանալով որպես օժիտ ստացել են նաև անշարժ գույք: Դա չէր խախտում նախարարական հողատիրության ամբողջականությունը: Սակայն երբ IV դ. հայ առաքելական եկեղեցին Աշտիշատի ժողովի կանոններով արգելեց մերձավոր ազգականների ամուսնությունը, կանայք այլևս չէին համարվում տղամարդկանց հավասար ժառանգներ և ամուսնանալով այլևս որպես օժիտ չէին ստանում անշարժ գույք: Նպատակը նախարարական հողատիրության ամբողջականության պահպանումն էր տրոհումից: Ամուսնացնելով իրենց աղջիկներին՝ նախարարները նրանց «փոխհատուցում» էին՝ որպես օժիտ տալով այլ գույք⁸:

Հայ սովորությանի իրավունքի համաձայն՝ առանց կտակի ժառանգումն իրականացվում էր **ազնատական սկզբունքով**, մասնավորապես, գույքն անցնում էր մահացածի երեխաներին, դրանց բացակայության դեպքում՝ տղամարդու գծով այլ մոտիկ ազգականներին: Ազնատներ էին համարվում տան (ընտանիքի) գլխավորի իշխանության տակ գտնվող և անմիջակամորեն նրա տոհմը շարունակող անձինք: Ազնատների միջև կապը չէր հիմնվում զուտ արյունակցական ազգակցության վրա: Ազնատական ազգակցությունը առաջանում էր հոր իշխանությամբ և վերանում էր դրա դադարումով: Այդ պատճառով ազ-

նատական ընտանիքի կազմում կարող էին մտնել կողմակի անձինք՝ որդեգրման միջոցով, և ընդհակառակը՝ հոր իշխանությունից առանձնացած անձինք, իսկ ամուսնացած աղջիկները զրկվում էին ազնատական ազգակցության իրավունքներից: Կանանց ժառանգման իրավունքները պահպանվում էին միայն այն դեպքում, երբ նրանք մնում էին որպես ազնատներ, գտնվում էին հոր և եղբայրների իշխանության ներքո⁹: Սակայն հետագայում՝ 8-9 դարերում, հայ ժառանգման իրավունքում նկատվում է նաև **կոզնատական** սկզբունքի ձևավորումը, որի համաձայն՝ ժառանգներ էին համարվում նաև հայրական ընտանիքից առանձնացած զավակները:

Հատկանշական է, որ ողջ միջնադարում նկատվում է պայքար ժառանգման ազնատական և կոզնատական սկզբունքների միջև, ինչը ոչ այլ ինչ էր, եթե ոչ ժառանգման իրավունքում մասնավոր-իրավական մեխանիզմների ներդրման գործընթաց¹⁰: Կոզնատները (հատկապես կանայք) ձգտում էին հավասարվել ազնատներին (առաջին հերթին՝ տղամարդկանց), սակայն ազնատական սկզբունքը գերակշռող մնաց ոչ միայն վաղ ֆեոդալական շրջանում, այլև ավելի ուշ:

Ըստ օրենքի՝ առաջին հերթին ժառանգներ էին համարվում մահացածի երեխաները, ապա՝ թոռները և ծոռները՝ որդիների գծով: Աղջկա գծով թոռները և ծոռները ժառանգներ չէին համարվում: Երեխաների առկայությունը ժառանգությունից հեռացնում էր այլ ազգականներին, այդ թվում՝ թոռներին և ծոռներին: Հոր գույքի բաժանման ժամանակ մյուս որդիների հանդեպ առավելություն ունեին ավագ և կրտսեր որդիները՝ մայրատի և մինորատի սկզբունքների ուժով¹²:

Հայ սովորությանի իրավունքի համաձայն՝ որդիները և չամուսնացած աղջիկները ծնողներին ժառանգելու հարցում ունեցել են հավասար իրավունքներ: Ժառանգման իրավունք են ունեցել նաև ամուսնացած աղջիկները, թեև նվազ չափով, քան իրենց եղբայր-

ՔԱՂԱՔԱՑԻՎԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ները և չամուսնացած քույրերը¹³:

Այդպիսով, տեսնում ենք, որ կոգնատական սկզբունքը թեև դժվարությամբ, այնուամենայնիվ ներխուժում էր ժառանգման իրավունքի բնագավառ: Սակայն այստեղ նույնպես նկատվում է անհետևողականություն: Օրինակ, ամուսնացած աղջիկը թեև ժառանգում էր, սակայն նրա որդին չէր կարող ժառանգել պապի ունեցվածքը (մոր հորը), քանի որ ծնվելով այլ ընտանիքում, համարվում էր իր ծնողների ժառանգը, կրում էր այլ ազգանուն, շարունակում էր այլ տոհմ:

Մահացածի երեխաներից հետո ժառանգներ էին համարվում նրա եղբայրները, եթե նրանք ունեին երեխաներ, այսինքն՝ ի վիճակի էին շարունակելու մահացածի տոհմը արական գծով: Եթե եղբայրները երեխաներ չուներին, ապա այդ դեպքում ժառանգությունը անցնում էր մահացածի ամուսնացած աղջկան, որն ուներ երեխաներ, իսկ մահացածի եղբայրները ստանում էին միայն գույքի որոշակի մասը¹⁴: Եթե մահացածը եղբայրներ չուներ, ապա ժառանգում էր նրա հայրը, իսկ նրա մահվան դեպքում՝ հորեղբայրները: Եթե կենդանի չեն հայրը, հորեղբայրը, ապա գույքն անցնում էր հայրական գծով այլ ազգականներին՝ մինչև չորրորդ սերունդը: Մայրը, քույրը և կինը ժառանգներ չէին համարվում, նրանք ստանում էին մասհանում:

Կին ժառանգատուի գույքը անցնում էր նրա ժառանգներին նույն կարգով, ինչպես անցնում էր տղամարդ ժառանգատուի գույքը, այսինքն՝ ժառանգում էին նրա երեխաները, ապա՝ եղբայրները և այլք հայրական գծով: Սովորույթը ժառանգների կազմից բացառում էր մահացածի մորեղբորը և վերջինիս սերնդին, քրոջ որդուն, հորաքույրերին, մորաքույրերին և նրանց սերնդին:

Հատկանշական է, որ ամուսինները միմյանցից հետո չէին ժառանգում: Եթե ա-

մուսինը մահանում էր առանց երեխաների, ապա կինը ստանում էր իր սեփականությունը ընդհանուր գույքից, իսկ ամուսնու գույքն անցնում էր նրա ազգականներին: Կնոջ մահվան դեպքում, եթե նա ուներ երեխաներ, նրանք էլ ժառանգում էին մորը: Եթե կինը մահանում էր առանց զավակներ ունենալու, ապա նրա գույքը անցնում էր հորը, իսկ ամուսինը ստանում էր այդ գույքի մասը միայն այն դեպքում, եթե նրանք ունեցել են ամուսնական կյանք, հակառակ դեպքում կնոջ ողջ գույքն անցնում էր հայրական գծով իր ազգականներին¹⁵:

Առանձին չանդրադառնալով Մխիթար Գոշի Դատաստանագրքի դրույթներին խնդրո առարկա հարցերի վերաբերյալ, քանի որ այն ըստ էության արտացոլել է հայ սովորության իրավունքը¹⁶, նշենք, որ 15-18-րդ դարերի հայ իրավունքի կարևորագույն հուշարձաններից էր Աստրախանի Հայոց Դատաստանագիրքը¹⁷, որը սահմանում էր ըստ օրենքի ժառանգների հետևյալ հերթերը՝ 1) որդիներ, դուստրեր, որդիների վայրընթացները մինչև հինգերորդ աստիճան, 2) հայր, մայր, եղբայրներ, քույրեր, եղբայրներից ծնվածներ՝ մինչև չորրորդ աստիճան, 3) պապ, տատ: Կինն առաջին անգամ ժառանգում է ամուսնուց հետո¹⁸:

Հայ ժառանգման իրավունքի հետագա զարգացումը պայմանավորված է 19-րդ դարում Արևելյան Հայաստանում կիրառվող՝ Ռուսական կայսրության օրենսդրությամբ՝ «Հավաք օրինաց»-ով, որով կարգավորվում էին նաև ժառանգման հարաբերությունները: Ըստ այդմ, կինը և տղամարդը լիովին հավասարեցվում էին ժառանգման իրավունքներում, ամուսինները նույնպես ժառանգում էին մինչև անցից հետո: Ըստ օրենքի՝ առաջին հերթի ժառանգներ էին մահացածի վայրընթաց ազգականները՝ զավակները, նրանց ժառանգները՝ ներկայացման իրավունքով, եթե այդպիսիք չկային, ապա կողային ազգականները, եթե սրանք էլ չկային՝ ժառանգատուի վերընթաց ազգականները¹⁹:

Այսպիսով, ընդհանրացնելով վերոշա-

րադրյալը, եզրահանգում ենք, որ Հայաստանում ժառանգման իրավահարաբերությունները պայմանավորված են եղել **ընտանիքի անդամների նկատմամբ հոր մեծ իրավունքներով, տոհմական հարստության պահպանման և ծխի (ընտանիքի) հարատևության շահերով**: Այստեղից էլ այդ ժամանակաշրջանների ժառանգման իրավունքին առանձնահատուկ է եղել՝ 1) ժառանգման ազնատական և կոզնատական սկզբունքների միջև պայքարը՝ առաջինի առավելությանը, 2) կնոջ և տղամարդու ժառանգական իրավունքների անհավասարությունը, 3) ըստ օրենքի ժառանգների սահմանափակ շրջանակի նախատեսումը ոչ միայն վայրընթաց, այլև կողային ազգականների և նրանց սերունդների շրջանում, ամուսինների բացառումը ժառանգների շրջանակից և այլն: Միաժամանակ, ինչպես տեսնում ենք, ժառանգման իրավունքում աստիճանաբար նկատվում է մասնավոր-իրավական մեխանիզմների արմատավորում, ըստ օրենքի ժառանգների շրջանակի ընդլայնում:

Խորհրդային համակարգում ժառանգման իրավունքի պատմությունը սկզբնավորվեց ժառանգման ինստիտուտի վերացմամբ: Համառուսաստանյան կենտրոնական գործադիր կոմիտեն 1918 թվականի ապրիլի 27-ին ընդունեց դեկրետ «ժառանգման վերացման մասին»: Այդ ակտի համաձայն՝ մահացածի ողջ գույքը գրեթե ամբողջությամբ անցնում էր պետությանը²⁰: Դա պայմանավորված էր ժառանգական իրավահաջորդությունը, որպես մասնավոր սեփականության առաջացման հիմք, վերացնելու՝ խորհրդային իշխանության ցանկությանը, սեփականության ձև, որը համատեղելի չէր խորհրդային իշխանության քաղաքական կուրսին²¹: Միայն 1922թ. մայիսի 22-ին ընդունված դեկրետով վերականգնվեց քաղաքացիների ժառանգման իրավունքը, թույլատրվեց և ըստ օրենքի, և ըստ կտակի ժառանգումը:

1922թ. հուլիսի 22-ին Հայկական ԽՍՀ-ում ընդունվեց «Հիմնական մասնավոր

գույքային իրավունքների մասին» օրենքը²²: 1923թ. ընդունվեց Հայկական ԽՍՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը, որով ըստ օրենքի ժառանգների շրջանակը սահմանվեց հետևյալ կազմով՝ 1) մահացածի վայրընթացները, 2) ժառանգատուի կողմից որդեգրվածները և նրանց վայրընթացները, 3) կենդանի մնացած ամուսինը, 4) անաշխատունակ և չունևոր անձինք, որոնք նախքան նրա մահը փաստացի գտնվել են մահացածի լրիվ խնամքի տակ ոչ պակաս, քան մեկ տարի:

Հայկական ԽՍՀ օրենսդրության մեջ համապատասխան փոփոխություններ կատարվեցին նաև Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհրդի նախագահության 1945թ. մայիսի 22-ի ըստ օրենքի և ըստ կտակի ժառանգման մասին հրամանագրի հիման վրա, համաձայն որի՝ նախատեսվեցին ըստ օրենքի ժառանգների նոր կատեգորիաներ՝ մահացածի ծնողները, եղբայրները և քույրերը: Որդեգրվածները հավասարեցվեցին հարազատ զավակներին:

1964թ. Հայկական ԽՍՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը սահմանեց ըստ օրենքի ժառանգների երկու հերթեր: Առաջին հերթում ներառվում էին մահացածի զավակները (այդ թվում՝ որդեգրվածները, ինչպես նաև մահացածից հետո ծնվածները), ամուսինը և ծնողները: Երկրորդ հերթում ներառվում էին մահացածի եղբայրներն ու քույրերը, մայրական և հայրական կողմի պապը, տատը: Ժառանգներ էին նաև անաշխատունակ անձինք, ովքեր մինչև ժառանգատուի մահը առնվազն մեկ տարի գտնվել են նրա խնամքի տակ:

Այսպիսով, վերը շարադրվածից հետևում է, որ հայ ժառանգման իրավունքին նույնպես բնորոշ է եղել մշտական **պայքարը անձնական և հասարակական (հանրային և մասնավոր) շահերի միջև**:

Նկատենք, սակայն, որ այդ խնդիրը ոչ միայն պատմական է, այլ այդ պայքարը շարունակվում է նաև այսօր: Ընդ որում՝ ժառանգման ոլորտում անձնական և հասարակական շահերի բախումը դրսևոր-

ՔԱՂԱՔԱՑԻՎԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

վում է նախևառաջ այն հարցի շուրջ, թե ըստ օրենքի ժառանգման դեպքում ինչ շրջանակով է սահմանափակվում ժառանգների կազմը: Հատկանշական է, որ որքան շատ են օրենքով սահմանված ժառանգման հերթերը և դրանցում սահմանված պոտենցիալ ժառանգները, այնքան պետությունն ավելի շատ է մասնավոր անձանց հնարավորություն տալիս ժառանգելու իրենց հարազատների գույքը: Նման մոտեցումը վկայում է ժառանգման իրավունքի ուղորտում պետության կողմից մասնավոր-իրավական կարգավորման քաղաքականությանը (ի համեմատ հանրային-իրավականի) առավելություն տալու մասին, ինչն առավելապես բնութագրական է եվրոպական երկրներին (Ֆրանսիա, Իտալիա, Բելգիա, Գերմանիա, Շվեյցարիա, Անգլիա և այլն²³), ինչպես նաև Ռուսաստանի Դաշնությանը և Վրաստանին:

Այսինքն՝ առկա են երկու ելակետային սկզբունքներ, որոնցով առաջնորդվում են պետությունները. կամ ստեղծում են հնարավոր բոլոր մեխանիզմները, որոնց դեպքում անհամեմատ բարձր է հավանականությունը, որ քաղաքացու գույքը ժառանգման կարգով կանցնի նրա մերձավոր կամ այլ ազգականներին²⁴, կամ ստեղծում են մեխանիզմներ ժառանգվող գույքը կամ դրա որոշակի, հաճախ նշանակալի մասը մասնավոր անձանցից ձեռք բերելու, այսինքն՝ մասնավորը հանրայնացնելու համար: Այս սկզբունքների ընտրությունը պետության խնդիրն է, նրա իրավասությունը, նրա որդեգրած քաղաքականությունը տվյալ հարաբերությունների կարգավորման գործում, որով պետությունը լուծում է մի շարք խնդիրներ: Իսկ պոզիտիվ օրենսդրությունն ընդամենը արտացոլում է պետության որդեգրած այդ քաղաքականությունը՝ սահմանելով դրան համահունչ իրավական նորմեր:

Ինչպես կհամոզվենք ստորև, մեր պե-

տությունն առաջնորդվել է երկրորդ սկզբունքով, այսինքն՝ ըստ օրենքի ժառանգման հարցում ավելի շատ շրջվել է սուվերենի կողմը, քան անհատի, որի նկատմամբ նա պատրաստ չէ ամբողջությամբ զիջումների գնալու և թույլ տալու, որ քաղաքացու գույքը նրա մահից հետո ժառանգման կարգով անցնի նրա մերձավոր կամ այլ ազգականներին: Այլ հարց է, սակայն, թե որքանով է նա մինչև վերջ հավատարիմ մնացել իր որդեգրած այդ սկզբունքին, բացի այդ, համապատասխանում է այն, արդյոք, հայ ազգային ավանդույթներին ու սովորույթներին, շուկայական հարաբերություններից բխող սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական մոր պայմաններին, կամ որքանով է մեր պոզիտիվ օրենսդրությունն այդ սկզբունքն արտացոլող ամբերի նորմեր սահմանել:

Անդրադառնալով ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրության ըստ օրենքի ժառանգների հերթերին՝ նշենք, որ դրանք չորսն են, ինչն առաջընթաց է նախորդ օրենսդրության համեմատ, սակայն դա միայն արտաքուստ: Դրանցում որպես ժառանգներ ներառված են՝

1. Ժառանգատուի երեխաները²⁵, ամուսինը եւ ծնողները: Ժառանգատուի թոռները ժառանգում են ներկայացման իրավունքով:

2. Ժառանգատուի հարազատ եղբայրները եւ քույրերը: Ժառանգատուի եղբայրների եւ քույրերի երեխաները ժառանգում են ներկայացման իրավունքով:

3. Ժառանգատուի ինչպես հայրական, այնպես էլ մայրական կողմի պապը եւ տատը:

4. Ժառանգատուի ծնողների եղբայրները եւ քույրերը (հորեղբայրները, հորաքույրերը, քեռիները, մորաքույրերը): Ժառանգատուի հորեղբայրների եւ հորաքույրերի ու քեռիների եւ մորաքույրերի երեխաները ժառանգում են ներկայացման իրավունքով:

Ըստ օրենքի ժառանգների թվին են պատկանում նաև անաշխատունակ անձինք, ովքեր մինչև ժառանգատուի մահը

առնվազն մեկ տարի գտնվել են նրա խնամքի ներքո:

Ինչպես տեսնում ենք, ՀՀ օրենսդրությունը ժառանգների շրջանակը որոշելու հիմքում դրել է ժառանգատուի հետ որոշակի աստիճանի ազգակցության²⁶ մեջ լինելու, որդեգրման, ամուսնության մեջ գտնվելու, ժառանգատուի խնամքի տակ գտնվելու հանգամանքները, ինչպես նաև օրենքով նախատեսված հատկանիշների առկայությունը ժառանգատուի և ժառանգի միջև: Ընդհանրապես, ըստ օրենքի ժառանգման դեպքում օրենքը պիտի առաջնորդվի հստակ որոշված չափանիշներով, որպեսզի չտուժեն ոչ ավանդույթները, ոչ սոցիալ-բարոյական համակարգը և ոչ էլ տնտեսությունը: Այս տեսակետից, կարծես, ՀՀ օրենսդրության մեջ խնդիրներ չկան, սակայն սահմանված չորս հերթերը, ըստ էության, կարող էին ներառել անձանց ավելի լայն շրջանակ, ինչպես այդ նախատեսված է ԱՊՀ պետությունների մեծ մասի ու նաև եվրոպական շատ երկրների օրենսդրությամբ: Իրավաճանաչողության համար նշենք որոշ օրինաչափություններ.

1. Վերը թվարկված պոտենցիալ ժառանգները ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրությամբ ըստ էության ժառանգատուի «ընտանիքի անդամներն»²⁷ են և/կամ «մերձավոր ազգականները»²⁸: Մինչդեռ այլ երկրներում ըստ օրենքի ժառանգների շրջանակը դուրս է գալիս ավանդական ընտանիքի և մերձավոր ազգականների շրջանակից (օրինակ՝ Գերմանիայում, Ռուսաստանում և այլն): Դա ևս մեկ անգամ վկայում է ըստ օրենքի ժառանգման հարցում առաջատար դիրք զբաղեցնելու մեր պետության մոտեցման մասին:

2. ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրությամբ սահմանափակվում է ուղիղ վայրընթացների ներկայացման իրավունքով ժառանգման հնարավորությունը՝ ժառանգ համարելով մինչև երկրորդ աստիճանի ազգականներին: Դա հետևում է ՀՀ քաղ. օր. 1216 հոդվածից, որն առաջին հերթի ժառանգների շրջանակը վայրընթաց ազ-

գականների մասով սահմանափակում է մինչև ժառանգատուի թոռները, այսինքն՝ երկրորդ աստիճանը: Մինչդեռ, այլ երկրների օրենսդրությամբ ուղիղ վայրընթաց ազգականների (ժառանգատուի զավակներ և նրանց սերունդը՝ թոռներ, ծոռներ և շարունակ) ներկայացման իրավունքը, որպես կանոն, չի սահմանափակվում՝ անկախ ժառանգատուի հետ ունեցած նրանց ազգակցության աստիճանից: Այդպես է, մասնավորապես, Ֆրանսիայի, Գերմանիայի, Շվեյցարիայի, Անգլիայի, ԱՄՆ-ի, ինչպես նաև ՌԴ, Ուկրաինայի, Վրաստանի, Լատվիայի, Լիտվայի, Էստոնիայի, Ճապոնիայի, Բուլղարիայի օրենսդրությամբ²⁹: ժառանգման իրավունքի դոկտրինայի համաձայն՝ նման մոտեցումը բխում է բնական իրավունքից³⁰: Նման սահմանափակում չի եղել նաև հայ ժառանգման իրավունքի պատմության մեջ. զոնե մինչև մահացածի ծոռները ներառյալ (թեև արական գծով) համարվել են ժառանգներ:

Ուստի սահմանափակելով վայրընթաց ազգականների ներկայացման իրավունքը երկրորդ աստիճանով (քաղ. օր. 1216 հոդվ.), միաժամանակ, ինչպես կտեսնենք ստորև, լայն հնարավորություն տալով երրորդ կամ չորրորդ աստիճանի ինչպես հարազատ, այնպես էլ ոչ հարազատ ազգականներին (Քաղ. օր. 1219 հոդվ.)՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրության հիշյալ դրույթը, մեղմ ասած, չի բխում ժառանգման իրավունքի էությունից և դոկտրինայում ընդունված մոտեցումներից, ինչպես նաև հաշվի չի առնում սոցիալական արդարության սկզբունքը և հայ ժառանգման իրավունքի պատմությունը:

1. ժառանգման իրավունքի դոկտրինայում, որպես կանոն, սահմանափակվում է ժառանգատուի վերընթաց կամ կողային ազգականների ներկայացման իրավունքը՝ մինչև ազգակցության որոշակի աստիճանը: Մեր օրենսդրությամբ վերընթացների իրավունքը սահմանափակվում է երկրորդ աստիճանով (տատ, պապ), իսկ կողայինների՝ չորրորդ աստիճանով (Քաղ. օր.

ՔԱՂԱՔԱՑԻՎԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

1219 հոդվ.): Ֆրանսիայում, օրինակ, ժառանգներ են համարվում ժառանգատուի կողային ազգականները՝ մինչև վեցերորդ աստիճանը ներառյալ (Ֆրանսիայի քաղ. օր. 734, 745 հոդվ.)³¹, իսկ Գերմանիայում որևէ սահմանափակում չկա նաև կողային և վերընթաց ազգականների համար³²: Անգլիայում վերընթացները սահմանափակվում են երկրորդ աստիճանով (պապ, տատ), իսկ կողայինների ներկայացման իրավունքը չի սահմանափակվում³³: Ռուսաստանում վերընթացները սահմանափակվում են մինչև երրորդ աստիճանը, կողայինները՝ մինչև հինգերորդ աստիճանը:

2. Արտասահմանյան երկրների օրենսդրությամբ, որպես կանոն, տարբերակում չի դրվում մահացածի հարազատ և ոչ հարազատ (համամայր, համահայր) քույրերի և եղբայրների միջև: Այլ է պատկերը մեր օրենսդրությամբ՝ հարազատ և ոչ հարազատ ազգակցության տարբերակման առումով:

ՀՀ ընտանեկան և քաղաքացիական օրենսդրությունն այս հարցում տարբերակված մոտեցում են ցուցաբերում: ՀՀ ընտանեկան օրենսդրությունը, թեև անձնական հարաբերություններում, սակայն իրավականորեն արժեքավորում է ինչպես հարազատ, այնպես էլ ոչ հարազատ (համամայր և/կամ համահայր) ազգակցությունը: ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 11-րդ հոդվածում արգելվում է ինչպես հարազատ, այնպես էլ համահայր և համամայր քույրերի ու եղբայրների, ինչպես նաև նրանց երեխաների միջև ամուսնությունը: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1217 հոդվածը որպես ժառանգ համարում է ժառանգատուի միայն հարազատ քույրերին ու եղբայրներին, իսկ 1219 հոդվածը, չօգտագործելով «հարազատ» բառը, իրավականորեն արժեքավորում է թե հարազատ, թե ոչ հարազատ ազգակցությունը՝ այդպիսով չորրորդ հերթի ժառանգներ համարելով ժառանգատուի ծնողների քույրերին ու եղբայրներին, որի

տակ հասկանում ենք ինչպես հարազատ, այնպես էլ համամայր և համահայր քույրերին ու եղբայրներին:

Ստացվում է, որ մի դեպքում ՀՀ օրենսդրությունը, ժառանգատուին մոտիկ չհամարելով նրա ոչ հարազատ երկրորդ աստիճանի կողային ազգականներին (համամայր, համահայր քույրերին ու եղբայրներին), նրանց դուրս է թողել ոչ միայն երկրորդ հերթի, այլև ըստ օրենքի ժառանգների շրջանակից ընդհանրապես, մյուս կողմից՝ ժառանգ է համարել ժառանգատուի ոչ հարազատ երրորդ, չորրորդ աստիճանի կողային ազգականներին (ժառանգատուի ծնողների համահայր, համամայր քույրերին և եղբայրներին, իսկ նրանց զավակներին՝ ներկայացման իրավունքով):

Այս կապակցությամբ նշենք, որ պատմականորեն ժառանգման ազնատական սկզբունքից ելնելով՝ տարբերակում չի դրվել մահացածի **համահայր** և հարազատ եղբայրների ժառանգման իրավունքների առումով, նրանք համարվել են հավասար ժառանգներ (բնականաբար ժառանգման իրենց հերթի դեպքում): Նույնը չի կարելի ասել մահացածի **համամայր** եղբայրների մասին, որոնք, ի տարբերություն մահացածի համահայր և հարազատ եղբայրների, նրանից հետո ժառանգներ չեն համարվել, քանի որ կրել են այլ հայրանուն և համարվել են այլ տոհմի շարունակողը³⁴: Ինչ վերաբերում է մահացածի քույրերին, ապա քույրերն իրենց եղբայրներից կամ քույրերից հետո, ընդհանրապես, ժառանգներ չեն համարվել, ուստի մահացածի հետ համամայր են, համահայր են թե հարազատ, նշանակություն չի ունեցել:

Նշենք, որ որոշ երկրների օրենսդրությամբ որպես ժառանգներ ուղղակիորեն նշվում են ժառանգատուի «հարազատ և համամայր (համահայր)» եղբայրները և քույրերը (Ռուսաստանի³⁵ քաղ. օր. 1143 հոդվ., Բելառուսի քաղ. օր. 1058 հոդվ.; Ղազախստանի քաղ. օր. 1062 հոդվ.): Այլ երկրների օրենսդրությամբ ուղղակի չի հիշատակվում «հարազատ» բառը՝ դրանով իսկ տարբերակում չդնելով հարազատների և ոչ հարազատների միջև (Ֆրանսիա,

Գերմանիա, Շվեյցարիա, Վրաստան, Լիտվա և այլն): Մի քանի երկրների օրենսդրությամբ էլ տարբերակված մոտեցում է ցուցաբերվում, և տարբեր հերթերում են ժառանգման հրավիրվում ժառանգատուի հարազատ և ոչ հարազատ քույրերն ու եղբայրները (օրինակ՝ Անգլիայում երրորդ հերթում հարազատ, իսկ չորրորդ հերթում՝ համահայր և համամայր քույրերը և եղբայրներն են³⁶: Լատվիայի օրենսդրությամբ երկրորդ հերթում հարազատներն են, երրորդում՝ ոչ հարազատ քույրերը և եղբայրները, իսկ չորրորդ հերթից սկսած՝ տարբերակում չի դրվում հարազատ և ոչ հարազատ կողային ազգականների միջև³⁷):

Միայն Ուկրաինայի օրենսդրությամբ է նշվում, որ երկրորդ հերթի ժառանգներ են **ժառանգատուի հարազատ եղբայրները և քույրերը**, տատը, պապը հայրական և մայրական կողմից (Քաղ. օր. 1262 հոդվ.), իսկ երրորդ հերթում են ժառանգատուի **ծնողների հարազատ քույրերն ու եղբայրները** (Քաղ. օր. 1263 հոդվ.): Այսինքն՝ արժևորվել է միայն հարազատ ազգակցությունը: Նկատենք, սակայն, որ Ուկրաինայի օրենսդրությունից ընդհանրապես դուրս են մնացել ժառանգատուի ոչ միայն ոչ հարազատ (համահայր, համամայր) քույրերը և եղբայրները, այլև նրա ծնողների ոչ հարազատ քույրերը և եղբայրները, ինչպես նաև նրանց վայրընթացները: Այսինքն՝ տեսնում ենք, որ միատեսակ մոտեցում է ցուցաբերված: Մինչդեռ, մեր օրենսդրությամբ, ըստ էության, ոչ հարազատ երկրորդ աստիճանի կողայինները դուրս են թողնված, իսկ ոչ հարազատ երրորդ, չորրորդ աստիճանների կողայինները՝ համարվում են ժառանգներ:

Այսպիսով, վերոշարադրյալից եզրակացնում ենք, որ մեր պետությունն ըստ օրենքի ժառանգման հարցում ավելի շատ կողմնորոշվել է դեպի հանրայինը, քան մասնավորը, մեխանիզմներ է ստեղծել գույքն անժառանգ մնալու, հետևաբար պետության և ոչ թե մասնավոր անձանց սեփականությանն անցնելու համար: Բացի այդ, ըստ օրենքի ժառանգները սահմանափակվել են ժառանգատուի ընտանիքի ան-

դամների և մերձավոր ազգականների շրջանակով, ընդ որում՝ մերձավոր ազգականների մասով էլ լրացուցիչ սահմանափակում է նախատեսվել: Ահա սա է վիճելի հարցի նկատմամբ մեր պետության որդեգրած սկզբունքը, թեև թվում էր, թե ժառանգման հրավումների բարեփոխումները, որոնք մասն են կազմում երկրի հրավումների համակարգում կատարվող բարեփոխումների, պետք է հիմնվեին առավելապես մասնավոր-հրավական կողմնորոշման վրա:

ՀՀ օրենսդրության այս ոգուն համապատասխան էլ երկրորդ հերթից դուրս են մնացել ժառանգատուի համահայր և համամայր քույրերն ու եղբայրները, ինչը որևէ խնդիր չէր առաջացնի, եթե ՀՀ օրենսդիրը այդ սկզբունքը պահեր նաև չորրորդ հերթի ժառանգների դեպքում, ինչպես դա արված է, օրինակ, Ուկրաինայի օրենսդրությամբ: Ուստի, այժմ գոյություն ունի ոչ թե հրավաչափության հարց, այլ միայն պետության որդեգրած սահմանափակող սկզբունքի և օրենսդրության ոչ միատեսակ կարգավորման խնդիր: Այդ կարգավորման միասնականացումը հանրայինի թե մասնավորի օգտին լուծվելու դեպքում կփոփոխի նաև պետության որդեգրած սահմանափակող սկզբունքը: Այսինքն, եթե քաղ. օր. 1219 հոդվածը համապատասխանեցվի քաղ. օր. 1217 հոդվածին, դրանով ավելի կխստանա հանրային ասպեկտը, եթե քաղ. օր. 1217 հոդվածը համապատասխանեցվի քաղ. օր. 1219-ին, դրանով իսկ ՀՀ օրենսդրությունն ավելի կշրջվի դեպի մասնավոր-հրավականը:

Կարծում ենք՝ առկա տարբերությունը պետք է լուծվի ժառանգատուի համամայր և համահայր եղբայրներին ու քույրերին ըստ օրենքի ժառանգների կազմում ներառելու օգտին: Ընդ որում՝ խոսքը նրանց ընդհանրապես ժառանգ ճանաչելու, այլ ոչ թե հարազատների հետ անպայման նույն հերթում ժառանգելու հնարավորություն տալու մասին է: Այսինքն՝ գործող օրենսդրությամբ նրանք կարող են ընդգրկվել ինչպես երկրորդ հերթի, այնպես էլ հետագա հերթերի ժառանգների կազմում:

ՔԱՂԱՔԱՑԻՎԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

- ¹ Տե՛ս Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права. Изд. 4-е, испр. М. «Статут», 2003, (Классика российской цивилистики), էջ 298-299:
- ² Տե՛ս Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права. Том 2, Статут, 2005 (Классика российской цивилистики), էջ 382-383:
- ³ Ժառանգությունից զանձվող հարկերի չափը որոշ երկրներում կախված է ժառանգատուի հետ ունեցած ժառանգի ազգակցության աստիճանից և մեծանում է այդ աստիճանի մեծացմանը զուգահեռ, ինչը հանգեցնում է պետության կողմից ժառանգության նշանակալից մասի ձեռքբերմանը:
- ⁴ Տե՛ս Покровский И.А. նշված աշխատ., էջ 294:
- ⁵ Տե՛ս Айкянц А.М. Актуальные проблемы совершенствования частного права в Армении: Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук: Ереван, 2007, էջ 177:
- ⁶ Տե՛ս Адонц А. Армения в эпоху Юстиниана. Ер., 1971, էջ 179-181:
- ⁷ Հայ իրավագետներից դոկտոր Ա. Ղևոնդյանը համարում է, որ Հին Հայաստանում կանայք ունեցել են տղամարդկանց հավասար ժառանգման իրավունքներ, որ հայ ընտանիքը չի ունեցել խիստ նահապետական բնույթ՝ դրանից բխող բոլոր հետևանքներով: Տե՛ս Ղևոնդյան Ա. Հայոց հին իրավունքը: Ընտանեկան իրավունք: Ընտանեկան կազմակերպության հիմունքները, ամուսնական իրավունք: Ալեքսանդրապոլ, տպ. Հով. Գ. Սանյանց, 1913:
- ⁸ Տե՛ս Մելիք-Թամզյան Ն. Հայոց եկեղեցական իրավունքը: Ներածություն և աղբյուրներ: Գիրք Ա, Շուշի, 1903, էջ 313:
- ⁹ Տե՛ս Ղևոնդյան Ա. Հայոց հին իրավունքը, էջ 246:
- ¹⁰ Տե՛ս Сукиасян А. Г. Общественно-политический строй и право Армении в эпоху раннего феодализма (III-IX вв. н.э.), Ереван, 1963, էջ 476-477:
- ¹¹ Տե՛ս Айкянц А.М. История развития частного права в Армении. Ереван, Изд. «Асогик», 2006, էջ 106:
- ¹² Տե՛ս Հովհաննիսյան Ս.Հ. Ամուսնաընտանեկան իրավունքը վաղ ավատական Հայաստանում (IV- IX դդ.), Երևան, ՀՍՍՀ, ԳԱ 1976, էջ 477-478: Դոկտոր Ա. Ղևոնդյանը գտնում է, որ հայ ժառանգման իրավունքում ընդհանրապես գոյություն չեն ունեցել մայրատի, մինորատի սկզբունքները: Տե՛ս Ղևոնդյան Ա. Հայոց հին իրավունքը, էջ 63-66:
- ¹³ Տե՛ս Сукиасян А. Г. նշված աշխատ., էջ 478:
- ¹⁴ Սովորութային իրավունքը տվյալ դեպքում նկատի է ունեցել, որ փեսան դառնում է մահացածի տան ազնատը և այդպիսով շարունակում է նրա տոհմը:
- ¹⁵ Տե՛ս Սամուելյան Խ. Հին Հայաստանի կուլտուրան: Հ. 1, Երևան, Պետ.հրատ., 1931, էջ 266-267:
- ¹⁶ Տե՛ս Сукиасян А. Г. նշված աշխատ. էջ 474:
- ¹⁷ Տե՛ս Ավագյան Ռ. Հայ իրավական մտքի գանձարան (մ.թ.ա. IX-րդ դ. – մ.թ. XIX դդ.): Երևան «ՄՆԻ ԵՄ-XXI ՂԱՐ», 2002, Հ. 2, էջ 229-480:
- ¹⁸ Айк'нц А.М. История развития частного права в Армении. Ереван, Изд. «Асогик», 2006, էջ 150:
- ¹⁹ Տե՛ս Кодификация Российского гражданского права: Свод законов гражданских Российской Империи, Проект Гражданского уложения Российской Империи, Гражданский кодекс РСФСР 1922г., Гражданский кодекс РСФСР 1964г. Екатеринбург, 2003:
- ²⁰ Բացառություն էին կազմում միայն որոշակի գումարը չգերազանցող գույքի մասը կամ դեկրետով սահմանված առարկաները, որոնք էլ տրվում էին մահացածի սահմանափակ թվով մերձավորներին, տե՛ս История государства и права СССР (Сборник документов). Ч.2, էջ 97-98:
- ²¹ Տե՛ս Гойхбарг А.Г. Основы частного имущественного права. М., 1924, էջ 124; Новицкая Т. Отмена наследования в первый год Советской власти // Советская юстиция. 1989. N 5. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Т. XIII. Ч. 1. էջ 336:
- ²² Տե՛ս ՀԽՍՀ դեկրետների և որոշումների ժողովածու, 1922, թիվ 15, հոդ.97, էջ 167-168:
- ²³ Սայրցամաքային և անգլոսանդիական իրա-

- վական համակարգերում ժառանգման իրավունքի առանձնահատկությունների մասին մանրամասն տես Цвайгерт К., Кетц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права: В 2 т. М., 2000. Т. 1. էջ 272 - 307, 446 — 459:
- ²⁴ Օրինակ՝ ՌԴ-ում ըստ օրենքի ժառանգներ են նույնիսկ խորթ զավակներն ու խորթ ծնողները, իհարկե ամենավերջին՝ ութերորդ հերթում:
- ²⁵ Պետք է լինի «զավակներ», քանի որ երեխա է համարվում տասնութ տարին չլրացած անձը:
- ²⁶ Ազգակցության տեսակների և դրա աստիճանի որոշման մասին տե՛ս Տե՛ս Ղարախանյան Գ.Յ. Հայաստանի Հանրապետության ընտանեկան իրավունք: Երևան, ԵՊՀ, 2008, էջեր 94-96:
- ²⁷ ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 2-րդ հոդվածի դիսպոզիցիայից հետևում է, որ օրենսդրությունը ընտանիքի անդամներ է համարում ամուսիններին, երեխաներին և ծնողներին:
- ²⁸ «Մերձավոր ազգականների» շրջանակը կարելի է բխեցնել ՀՀ ընտանեկան օրենսդրության 11 հոդվածի դիսպոզիցիայից, որը որպես այդպիսիք համարում է ծնողներ, զավակներ, պապ, տատ, թոռներ, ինչպես նաև հարազատ և համամայր կամ համահայր եղբայրներ ու քույրեր, նորաքրոջ, հորաքրոջ, հորեղբոր և նորեղբոր զավակներ: Այսինքն՝ մինչև երկրորդ աստիճանի ուղղակի ազգականները և մինչև չորրորդ աստիճան կողային ազգականները:
- ²⁹ Տե՛ս Блинков О.Е. Круг наследников по закону в странах СНГ и Балтии (сравнительно-правовой анализ) “Международное публичное и частное право”, 2006, N 5:
- ³⁰ Տե՛ս Владимирский-Буданов М.Ф. Обзор истории русского права. Ростов-на-Дону: Феникс, 1995. էջ 460 - 461; Гражданское и торговое право капиталистических стран / Под ред. Н.М. Генкина. М.: Госиздат юрид. литературы, 1949. էջ 517-521; Ростовцева
- Н.В. Тенденции развития норм о наследовании в Гражданских кодексах Франции и России // Законодательство. 2005. N 7. էջ 18 - 27.
- ³¹ Տե՛ս Французский гражданский кодекс / Науч. ред. и предисл. Д.Г. Лаврова; Пер. с фр. А.А. Жуковой, Г.А. Пашковской. СПб., 2004. էջ 509:
- ³² Գերմանիայի քաղաքացիական օրենսգրքով ժառանգների կատեգորիաները և նրանց ժառանգման իրավիշի հերթականությունը սահմանվում է ըստ պարանտելաների: Պարանտելան արյունակցական ազգականների խումբ է, որոնք սերվել են ընդհանուր նախնից և նրա վայրընթացներից: Գերմանական օրենսդրությամբ պարանտելաների քանակի սահմանափակում չկա, այդ պատճառով էլ ժառանգման կարող են իրավիշի վրա ցանկացած ազգական՝ ըստ սահմանված հերթականության, որոնք նույնիսկ չեն ենթադրում իրենց ազգակցության մասին: Մանրամասն տես Гражданское и торговое право зарубежных государств. Т. 2, 4-е изд. М., 2008, էջ 589-590:
- ³³ Տե՛ս Гражданское уложение Германии. Вводный закон к Гражданскому уложению. 2-е изд., доп./науч.ред. А.Л. Маковский и др., М. 2006. Германское гражданское уложение 1896 г. // <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/bfgrg/gesamt.pdf>.
- ³⁴ Տե՛ս Ղլտճեան Ա. Ամուսնություն, ամուսնալուծության և քաղաքացիական պսակ: Ալեքսանդրապոլ, 1904, էջ 64-65:
- ³⁵ ԱՊՀ պետությունների քաղաքացիական օրենսգրքերի տեքստերը տե՛ս իրավա-տեղեկատվական բազայում «ԱՊՀ երկրների օրենսդրությունը. on-line»// www.adviser.kg/base_sng:
- ³⁶ Տե՛ս Нарышкина Р.П. Гражданское и торговое право капиталистических государств. М.: БЕК, 1995. էջ 269:
- ³⁷ Լատվիայի քաղաքացիական օրենք, 404 հոդվ. 2-րդ, 3-րդ մասեր:

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ**SOME QUESTIONS CONCERNING INHERITANCE UNDER LAW
IN ACCORDANCE WITH ARMENIAN LEGISLATION****Tatevik DAVTYAN**

*Associate Professor of the Chair
of Civil Law YSU, Phd*

The article refers to the problems concerning inheritance under law in accordance with RA legislation.

Recently article 1217 of Civil Code of RA is being widely discussed by judicial and law proceeding bodies. The mentioned article of Civil Code of RA refers to circle of the second turn of successors under the law. The restrictive number of subjects is being widely discussed among the experts as well.

The Parliament is planning to carry out legislative changes, in this direction; the

Constitutional court is discussing the question of conformity of the mentioned article to the Constitution of the RA.

In this concern, in accordance with the decision of the Constitutional court professional examination was nominated and expert's report was presented.

The presented research also refers to the process of historical development of the Armenian hereditary right. With the help of analysis of inheritance relations regulation in France, Germany, England, Switzerland, USA, Russia, Ukraine etc., loopholes of Armenian legislation was also mentioned in the article.
